

12. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК (1898-1986 гг.). – 9е изд., доп.-испр. – М.: Политиздат, 1984. – 494 с.
13. Кудрявцев Д.И. Борьба СРСР за разоружение. – М.: Госполитиздав, 1954.
14. Лейбович О. Реформа и модернизация в 1953–1964 гг. / О. Лейбович – Пермь: Изд-во Пермского ун-та, 1993. – 182 с.
15. Литвин В. М. Україна у другому повоєнному десятилітті (1956–1965) / В.М. Литвин – К., 2004. – 272 с.
16. Маленков Г. Речь на пятой сессии Верховного Совета СССР 8 августа 1953 г. // Заседание Верховного Совета СССР (пятая сессия) 5–8 августа 1953 г.: стенографический отчет. – М., 1953. – С. 260–292.
16. Опенкин Л. А. Оттепель: как это было (1953–1955 гг.) / Л.А Опенкин – М.: Знание, 1991. – 64 с.
17. Основные показатели экономического и социального развития СССР за период 1950–1970-х гг. / Народное хозяйство СССР за 70 лет. – М., 1980. – С. 49-50.
18. Попов Ф. Хрущов, Микита Сергійович. До перемоги в мирному змаганні з капіталізмом / Ф. Попов – К.: Держполітвидав УРСР, 1959. – 571 с.
19. Советская Военная Энциклопедия. В 8 т. – М.: Воениздат, 1978-1980.
20. Сокращение Вооруженных Сил СССР в середине 50-х годов // Военные архивы России. – 1993 – № 1 – С. 56-60.
21. Советская историческая энциклопедия (тт. 3, 14, 15). – М., 1963, 1973, 1974.
22. Україна в період розгорнутого будівництва комунізму: в 5 кн. – К., 1967. – Кн. 1. – 1967. – 356 с.
23. Хрущев Н.С. За прочный мир и мирное сосуществование. – М.: Госполитиздат. 1958. – 367 с.
24. Хрущев С.Н. Никита Хрущев: кризисы и ракеты. В 2-х томах. – М.: Новости, 1994 г.
25. Шепилов Д.Т. Воспоминания. // Вопросы истории. – 1998. – № 11 – 12 С. 24-30.

Аннотация

Анализируются реформирования военно-промышленного комплекса в период правления М.С. Хрущева.

Ключевые слова: реформы М.С. Хрущева, международные отношения, карибский кризис, гонка вооружений, сокращение вооружений.

Annotation

Analyzed reforming the military-industrial complex during the reign of MS Khrushchev

Keywords: reform MS Khrushchev, international relations, the Caribbean crisis, the arms race, arms reduction.

УДК – 94(477): 342.727.729]:092 М. Драгоманов

Третьякова Аліна

(Київ)

ПОЛІТИЧНА СВОБОДА ЯК ПЕРШОПОЧАТОК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОГЛЯДАХ М. П. ДРАГОМАНОВА

Проаналізовано погляди М. П. Драгоманова на політичну свободу як першопочаток державно-правової організації українського суспільства.

Ключові слова: М. П. Драгоманов, політична свобода, державно-правова організація, українське суспільство.

Останнім часом перед українством постало чимало питань які потребують термінових та водночас виважених відповідей. Це стосується усіх сфер життя України – політичної, економічної, соціальної, культурної та врешті-решт етичної і моральної. Вирішення цих проблем стане можливим лише за умови застосування комплексного підходу при реорганізації будь-якої ланки суспільно-політичного життя. При цьому дуже важливим є правильне визначення першопочатку діяльності. Саме над цим працював і М. П. Драгоманов – видатний громадсько-політичний діяч, політолог, літературознавець, історик, публіцист, фольклорист, педагог, економіст і філософ. Саме тому сьогодні постає необхідність дослідження поглядів М. П. Драгоманова на політичну свободу як першопочаток державно-правової організації українського суспільства.

В різний час цією проблематикою займалися І. Лисяк-Рудницький [1], Б. А. Кистяковский [2], Б. Потильчак [4], Т. Г. Андрусак [6], А. М. Круглашов [7], В. Й. Борисенко [8,9], А. М. Катренко, Ю. В. Беззуб [10], Ю. Ф. Скакун [11]. Їх праці висвітлили різні аспекти діяльності мислителя. Проте на сьогоднішній день проблема поглядів М. П. Драгоманова на політичну свободу як першопочаток державно-правової організації українського суспільства залишається малодослідженою, а тому потребує детального вивчення.

Увібравши в себе демократичні почування з тієї громадської атмосфери, в якій виріс і виховався М. П. Драгоманов, він перетворив їх на струнку систему ідей. Ці ідеї вчений довів до логічного завершення. Звідсіля — його палка оборона прав пригноблених народностей і передусім права на культурний розвій рідного йому українського народу. Проповідуючи не лише рівноправність осіб, але й рівноправність націй, він вважав, що останнє

можна здійснити тільки за федерації народів[1, с. 10]. Звідси й сміливі виступи вченого проти реакційної національної політики уряду. Активна участь в організації недільних шкіл. Боротьба проти консерватизму і реакції в навчальному процесі. Всі ці чинники спрочинили до того, що М. П. Драгоманов був визнаний властями політично неблагонадійним. Він мусив негайно емігрувати.

Влітку 1883 р. до М. П. Драгоманова в Женеву з Російської імперії були звернені нові запити. Вони дали йому поштовх написати один з найважливіших його політичних творів. Спочатку йому надіслали декілька політико-соціальних програм. Ці програми були складені у різних українських гуртках, учасники яких мали зносини з російськими революціонерами. Вони наближалися за своїми федералістичними тенденціями до програми М. П. Драгоманова. Згодом до нього приїхали делегати, з метою спільно виробити програму й статут для заснування політичного товариства «Вільний союз». Це товариство поклало б собі за мету пропаганду (як в Україні так і в Російській імперії в цілому) ідей політичної свободи і соціальних реформ у їх зв'язку з федералізмом. Вченому було вкрай важко порозумітися з посланцями. Вони не надавали великого значення повільній організаційній та пропагандистській діяльності Натомість, хотіли якомога скоріше за маніфестувати своє існування якоюсь гучною справою, на кшталт «народовольських заходів». Єдиною відмінністю від яких мало бути федерально-українське забарвлення. Водночас делегатам не подобалася та увага, яку М. П. Драгоманов приділяв австрійській Русі і політиці західних слов'ян. Вони вважали таке розширення політичних інтересів за непотрібне ускладнення справи [1, с.14]. Врешті-решт головні пункти статуту й програми політичного товариства «Вільний союз» було опрацьовано й видрукувано. Під час перевезення друкованих примірників до Російської імперії, поліція вистежила чільних «вільносоюзників» [1, с.14]. В результаті цього політичне товариство припинило своє існування на самому початку. Проте М. П. Драгоманов видав вироблену програму «Вільного союзу» зі своїми докладними поясненнями і доповненнями. Саме тут у своєму конституційному проекті для перебудованої на засадах федералізму Російської імперії – «Вільна спілка» М. П. Драгоманов виклав свої погляди щодо державно-правової організації суспільства Він вийшов друком у Женеві 1884 р.

Вчений вважав, що федералізація Російської імперії принесе свободу українському народу. [2, с. 202]. В той же час шлях до побудови української держави на думку вченого мав здійснюватись поетапно та з урахуванням територіальної приналежності українських земель. «Въ земляхъ, населенныхъ украинскимъ племенемъ, должно быть основано общество «Вільна Спілка» — «Вольный Союзъ», которое поставитъ себе задачею работу для политическаго, экономическаго и культурнаго освобождения и развития украинскаго народа и живущихъ среди него иноплеменныхъ колоюй.. Такъ какъ украинский народъ живетъ въ разныхъ государствахъ: въ Россіи, въ Австріи (въ Галиціи и Буковине) и въ Венгріи (въ восточныхъ комитетахъ) при различныхъ условіяхъ (хотя и при значительно сходныхъ условіяхъ соціальныхъ и культурныхъ) — то в каждой изъ этихъ политическихъ областей приемы общественной деятельности должны быть различны» [3, с. 1].

Головною умовою на шляху до державно-правової організації українського суспільства М. П Драгоманов вважав політичну свободу. Лише за умови досягнення політичної свободи на думку вченого можна було б сподіватися на створення української державності. Чільне місце у державно-правових поглядах М. П. Драгоманова посідає проблема прав та свобод людини. Завдання соціально-політичних перетворень, національного визволення і прогресу людства він тісно пов'язував з розвитком та розширенням прав та свобод людини. У досягненні політичної свободи він вбачав можливість прогресивних змін в суспільстві; можливість боротьби за власну державність.

Під словами політична свобода вчений розумів права людини та громадянина. До них М. П. Драгоманов відносив: свободу слова, друку, зібрань, освіти, віросповідання. Найбільшу увагу вчений приділяв гідності кожної окремої особистості та громадянина. Серед пріоритетних прав людини М. П. Драгоманов називає право на життя. Суспільно-політичний діяч пропонував справедливую систему судочинства. Кримінальні справи на думку М. П. Драгоманова необхідно вирішувати за участі присяжних. «Никто не долженъ быть судимъ судомъ чрезвычайнымъ. Уголовный судъ, кроме мироваго, долженъ быть судъ съ присяжными» [3, с. 2].

Мислитель поділяв вимогу скасування смертної кари Вчений кваліфікував замах на життя людини як «свавільство», а «вбивство за постановою таємного політичного товариства» – як «дію просто деспотичну»

і аморальну, яка заперечує в суспільній свідомості ідеї про права людини й громадянина [4, с. 125]. М. П. Драгоманов був переконаний, що тероризм не може бути інструментом політики, а терористичні акції, у тому числі й царевбивство, є тяжким злочином проти прав і свобод людини: «Життя государя повинно бути таким же священним, як і життя простого смертного» [4, с. 126]. Водночас вчений наголошував на праві кожної окремої особи на подання цивільних та кримінальних позовів проти посадових осіб та державних установ щодо незаконних порушень прав особистості.

Не обійшов М. П. Драгоманов і виборчі права людини. «Все лица, достигшія 21-лѣтняго возраста, должны пользоваться избирательнымъ правомъ и правомъ быть избираемыми въ всякія представительныя собранія и должности общинныя, волостныя и уездныя; для права же быть избраннымъ въ собранія и должности областныя и государственныя необходимъ 25-лѣтний возрастъ.» - писав він [3, с. 3].

Але така свобода немислима «без самоуправління громад, місцевого самоуправління і федеративного» [5, с. 329]. Саме ці політичні свободи він проголошував як головну мету існування демократичної політичної системи, де інтереси держави не суперечили б інтересам її різноетнічних громадян та кожної людини окремо. Наразі механізм реалізації політичної волі вчений і суспільний діяч розумів, насамперед, як наділення всіх громадян гарантованими політичними правами й свободами і як право народів на вільний національний розвиток через систему широкого місцевого самоуправління.

М. П. Драгоманов приділяв велику увагу конституційному закріпленню прав і свобод, проблемам правосвідомості та законності, розкриттю суті та значення цих правових інститутів [6, с. 4]. Характерною рисою для світогляду вченого є ідея єдності та нерозривності всього комплексу прав та свобод людини: політичних, соціальних, економічних, національних, культурних.

Відтак у теоретичних конструкціях М. П. Драгоманова про політичну свободу акцентувалося не на парламентаризмі, а на правах людини і самоуправлінні громад. У «Передньому слові [до «Громади» 1878 р.] він писав: «...І громада мусить бути спілкою вільних осіб. От дійти до того, щоб спілки людські, великі і малі, складатись з таких вільних людей, котрі по волі походились для спільної праці й помочі в вільні товариства, – це й єсть та ціль до котрої добиваються люди і котра зовсім неподібна до теперішніх

держав, своїх чи чужих, виборних чи не виборних. Ціль та зветься – без начальство: своя воля кожному й вільне громадянство й товариство людей й товариств» [5, с. 127]

Вчений надзвичайно широко тлумачив поняття і зміст політичної свободи як його основного програмового гасла. Проте М. П. Драгоманов не намагався видавати досягнення політичних прав і свобод за «остаточне вирішення» усіх тих питань, які породжували національні, політичні, соціальні рухи його часу [7, с. 388]. Він принципово визнавав, що політична свобода є тільки необхідною, але ще не достатньою умовою для реалізації назрілих потреб різних соціальних верств населення та життєвих інтересів народів Російської імперії

М. П. Драгоманов не абсолютизував значення політичної свободи. Для нього вона була не ідеальним станом суспільства, а найважливішою запорукою розвитку людини, нації та держави на демократичних і гуманних засадах. «Політична свобода сама по собі не може бути метою, а є тільки умовою для забезпечення життя і розвитку населення за посередництвом низки заходів соціально-економічного і культурного характеру, котрі не можуть бути прийняті самоврядним населенням на свою користь», - відзначав він [7, с. 390]. Політична свобода давала можливість перейти до формування засад політичного та ідейного плюралізму. А в плюралістичному суспільстві, в якому були застережені і гарантовані права людини і громадянина, діяли б ефективні державні інститути, здатні захищати громадян від будь-яких зазіхань на їх конституційні права, уже не було би потреби в збереженні союзу тих сил, які прагнули до радикальніших змін.

Проповідь ідеї політичної свободи і обстоювання конституційних форм державного устрою як єдиного засобу втілити ці ідеї в житті М. П. Драгоманову доводилося поєднувати з критикою тих поглядів, і революційних включно в яких він бачив хибне розуміння і неправдиву оцінку вільних політичних форм. Конечність критики була продиктована тією обставиною, що М. П. Драгоманов ніколи не міг визнати задовільним розв'язком питання про політичну свободу створення самого тільки центрального народного представництва. Виходячи з ідей федералізму, який ґрунтується на щонайширшому визнанні автономних прав політичних, соціальних та національних груп. Він наполягав, щоб у Росії представництво державне було міцно пов'язане з представництвом місцевим і крайовим [1, с. 300].

Щоб участь народу та його представників у розв'язанні загальнодержавних питань опиралася на широкий розвій місцевого самоврядування. Він невтомно доводив згубність централізму для самого існування політичної свободи — хоч би від кого той централізм виходив, чи то від самодержавної бюрократії, чи то від централістських революційних організацій, і нехай би заради чого його проповідували — чи то в ім'я хибно витлумаченої ідеї про єдність і неподільність Росії, чи то в ім'я історичних прав Польщі на Литву, Білорусію та Україну і на відновлення польської державності в старих кордонах [1, с. 321].

Таким чином, М. П. Драгоманов розглядав політичну свободу як основну, але ніякому разі не єдину умову державно-правової організації українського суспільства. Більш того, політична свобода розуміється невід'ємною частиною місцевого самоуправління. Вчений вважав права людини першочерговою загальнолюдською цінністю. Відстоював їх конституційне закріплення та беззаперечне їх виконання представниками всіх соціальних станів. Лише така послідовність на думку М. П. Драгоманова могла бути дієвою у боротьбі за українську державність.

Джерела та література

1. Кистяковский Б. А. М. П. Драгоманов. Его политические взгляды, литературная деятельность и жизнь. / Кистяковский Б. А. // Историчні есе. – М., 1908 – Т.1. – С. 299-347.
2. Лисяк-Рудницький І. Историчні есе: В 2-х т. / І Лисяк-Рудницький . – К.: Основи, 1994 – Т.1. – 554с.
3. Драгоманов М. П. Вольный союз — Вільна спілка. / Драгоманов М. П. // Опыт украинской политико-социальной программы. // Свод и объяснения. — Женева, 1884. — 109 с.
4. Матеріали першої міжвузівської науково- практичної конференції студентів – аспірантів і молодих науковців 24 лютого. 2007р / Ред.: Потильчак, Сушко та інші – К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т історичної освіти, 2007 – С.125 –128
5. Драгоманов М. П. Политические сочинения. // Центры и окраины – Т. 1. – М., 1908. – 486 с.
6. Андрусак Т. Г. Шлях до свободи //Михайло Драгоманов про права людини / Андрусак Т. Г. // Фонд сприяння розвитку української правової думки та пропаганди державницьких традицій «Право для України». – Львів.:Світ, 1998. – 189 с.
7. Круглашов А. М. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова / Круглашов А. М – Чернівці: Прут, 2000. – 487 с.
8. Борисенко В. Й. Видатний мислитель і громадській діяч / Борисенко В. Й. // Теоретична спадщина Михайла Драгоманова в сучасних вимірах – К.:, 2011. – С. 113 – 118 с.
9. Борисенко В. Й. Михайло Драгоманов як історик / В. Й. Борисенко – К. 2003. – № 5 – 15 – 19 с.
10. Катренко А. М. Український національний рух ХІХ століття // По сторінкам праць Михайла Драгоманова: Навчальний посібник. / А. М. Катренко, Ю. В. Беззуб – Київський

військовий гуманітарний. інститут, Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 1997. – 51 с.

11. Скакун О. Ф. М. П. Драгоманов як політичний мислитель. – Харків: Основа, 1993. – 138 с.

Аннотация

Проанализированы взгляды М. П. Драгоманова на политическую свободу как начало государственной-правовой организации украинского общества.

Ключевые слова: М. П. Драгоманов, политическая свобода, государственная-правовая организация, украинское общество.

Annotation

Analyzed the views of M. P. Dragomanov on political freedom as the beginning of a state-legal organization of the Ukrainian society.

Keywords: M. P. Dragomanov, political freedom, state-legal organization, the Ukrainian society.

УДК 94(477.8) «192/193»: [37+008]

**Людмила Мархель
(Київ)**

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛЕНИ РУДНИЦЬКОЇ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПОЛІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (20-30 РР. ХХ СТ.)

Проаналізовано діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому житті Західної України в 20-30 рр. ХХ ст. Здійснено аналіз діяльності Мілени Рудницької під час роботи в польському Сеймі стосовно освітніх питань. Досліджено значення Союзу українок на освітній рівень жінок в Західній Україні 20-30 рр. ХХ ст.

Ключові слова: освіта, наука, Сейм, політика, Мілена Рудницька, Західна Україна, студенти, культура.

Мілена Рудницька постать багатостороння, але маловідома в Україні. Головною сферою її діяльності був жіночий рух, учасницею якого вона була з молодих років, а згодом і очолила його. Поряд з жіночим рухом ще одним полем діяльності Мілени Рудницької була політика, вона була обрана послом до польського Сейму від Українського національно-демократичного об'єднання(УНДО), та представляла в Сеймі освітню та закордонну комісію. Однак її діяльність в освітній комісії на сьогоднішній день не знайшла загального висвітлення в наукових роботах, що і зумовило актуальність даного дослідження.

Найбільша кількість історіографії з даного дослідження знаходиться у Центральному державному історичному архіві м. Львова, а також у Державному архіві Львівської області. Це статті, виступи та інтерв'ю Мілени Рудницької. Також зважаючи на широке коло діяльності Мілени Рудницької